

Yörüklerde Müzik ve Boğaz Çalma*

Music and Throat Playing in Yörüks

Levent Ergun, *Müzikoloji Bölümü, Dokuz Eylül Üniversitesi*

Özet

Yörükler bugün ağırlıklı olarak Anadolu'nun Güneybatı bölgesinde yerleşik olarak yaşam sürmektedir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde geleneksel yaşam biçimleri olan göçebe hayvancılık yaparak yaşayan Yörüklerin uygulanan iskân politikaları ve ekonomik koşullar yüzünden giderek yerleşik yaşama geçtikleri ancak bazı toplulukların göçebe ve yarı göçebe yaşam tarzını sürdürdükleri görülmüştür. Günümüzde Yörüklerin neredeyse tamamı yerleşik olarak yaşamakla birlikte oldukça az sayıdaki Yörük yarı göçebe ve göçebe olarak hayvancılık yapmaktadır. Yörüklerin, toplumsal örgütlenme biçimleri dünya üzerindeki diğer pastoral yaşam süren topluluklara benzer biçimde aşiretler ve soy grupları biçiminde düzenlenir. Bununla birlikte kendilerini tanımlamada üyesi oldukları aşiret, oba ya da soy grubunu özellikle vurgularlar.

Göçebe yaşam ve hayvancılığın etkileri Yörük müziğinde de kendini gösterir. Yörüklerin kullandığı kaval, düdük, sipsi, kemane ve üç telli gibi çalgılar küçük, hafif ve kolay taşınabilir ve söz konusu çalgılarla icra edilen repertuvarları da yine yaşam biçimleri ve hayvancılığa uygunluk gösterir. Sözgelimi *yayık soğudan*, *çömlek kırdıran* ve *Karakoyun efsanesi* gibi bu yaşama ilişkin öyküleri bulunan parçalar bunlar arasında sayılabilir. Erkek koyun çobanları hayvanlara ilişkin bir repertuarı genellikle kaval ve düdük gibi üfleme çalgılarla hayvanların yakınında seslendirir. Genç kız ve kadınlar tarafından farklı bağlamlarda icra edilen vokal *boğaz çalma* pratiğinde seslendirenin bağlı olduğu aşiret, soy grubu ve obayı temsil eden tek bir ezgi söz konusudur. Aynı topluluk içinde değişik sözlerle seslendirilen ve farklı havalar olarak algılanan parçalar yine topluluğa ait aynı ezgi ile seslendirilir. Bazı parçaların sözleri bir başka Yörük topluluğu tarafından olduğu gibi kullanılabilir ancak ezgi kendilerine ait olan boğaz ezgisidir. Yani boğaz çalma pratiğinin görüldüğü her topluluğun kendine özgü bir ezgisi vardır. Bu durum Yörüklerin kendilerini tanımlamada öne çıkardıkları etnik kimliği vurgulamanın müziksel bir yoludur. Bu makale 1995-2002 yılları arasında Antalya, Isparta, Burdur, Mersin, Adana, Konya, Karaman, Denizli, Manisa, İzmir ve Sakarya'da Yörüklerle yapılan alan çalışmasında gözlem ve görüşme yoluyla elde edilen verilere dayanır.

Anahtar Sözcükler: Yörükler, göçebe yaşam, Yörük müziği, boğaz çalma.

Akademik disiplin(ler)/alan(lar): Etnomüzikoloji.

Abstract

Today, Yörüks mainly live in the southwestern region of Anatolia. It has been observed that, during the Ottoman Empire, Yörüks, who lived their traditional lifestyle of nomadic animal husbandry, have gradually transitioned to settled life due to the settlement policies and economic conditions, but some communities have kept their nomadic and semi-nomadic lifestyles. Today, almost all Yörüks live sedentary lives, while a very small number of them are semi-nomadic and nomadic. Similar to other pastoral communities around the world, the social organization of Yörüks is organized in the form of tribes and lineage groups. Thus, in defining themselves, they emphasize the tribe, nomad group or lineage group of which they are a member.

The effects of nomadic life and animal husbandry also manifest themselves in Yörük music. The instruments used by Yörüks such as shepherd's pipe (kaval), whistle (düdük), reed (sipsi), fiddle (kemane) and three-strings folk lute (üç telli) are small, light and easy to carry, and their repertoire performed with these instruments is also in line with their lifestyle and animal husbandry. For example, songs with stories related to this way of life, such as *yayık soğudan*, *çömlek kırdıran* and the *Karakoyun efsanesi*, can be counted among these. Male sheep shepherds usually perform a repertoire about animals by the animals with wind instruments such as shepherd's pipes and whistles. In the practice of vocal throat singing, which is performed by young girls and women in different contexts, there is a single melody representing the tribe, lineage group or nomadic group to which the singer belongs. Songs with different lyrics and perceived as different airs within the same community are performed with the same melody that belongs to the community. The lyrics of some songs can be used as they are by another Yörük community, but the melody is their own throat melody. In other words, every community in which throat playing is practiced has their own unique melody. This is a musical way of emphasizing the ethnic identity that Yörüks define themselves through. This article is based on data obtained through observation and interviews during fieldwork with Yörüks in Antalya, Isparta, Burdur, Mersin, Adana, Konya, Karaman, Denizli, Manisa, İzmir, and Sakarya between 1995 and 2002.

Keywords: Yörüks, nomadic life, Yörük music, throat playing.

Academical disciplines/fields: Ethnomusicology.

*Bu çalışma yazarın 2004 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Müzik Bilimleri Ana Bilim Dalı'nda tamamladığı 'Yörüklerde Müzik ve Boğaz Çalma' başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

- **Sorumlu Yazar:** Levent Ergun, Müzikoloji Bölümü, Güzel Sanatlar Fakültesi, Dokuz Eylül Üniversitesi.
- **Adres:** Dokuz Eylül Üniversitesi, Tınaztepe Yerleşkesi, Adatepe Mah. Doğu Cad. No: 209, 35990, Buca, İzmir.
- **e-posta:** levent.ergun@deu.edu.tr
- **ORCID:** 0000-0002-9959-8780
- **Çevrimiçi yayın tarihi:** 23.12.2022
- **doi:** 10.17484/yedi.1182199

Geliş tarihi: 30.09.2022 / **Kabul tarihi:** 30.09.2022

1. Giriş

1980'li yılların sonunda lisans öğrenimim sırasında 'Ninni ve Beşik Türküleri' başlıklı bir çalışma doğrultusunda dönem arkadaşım olan on beş kadar öğrenci ve beş öğretim elemanı ile birlikte Denizli'ye bağlı Acıpayam ve köylerinde bir alan çalışması gerçekleştirdik. 1988 yılı yaz aylarında yaptığımız bu çalışmada 80'li yaşlarındaki bir kadın ninniler söyledikten sonra önceki söylediklerinden farklı olarak parmağını boğazına bastırarak seslendirdiği ve *boğaz havası* olarak adlandırdığı ezgiler söylemişti. İlgimi çeken bu durum asıl araştırma konumuz olmadığı için o an üzerinde durmadım. Ancak yıllar sonra 1990'lı yılların ortalarında doktora öğrenimim sırasında *boğaz havasının* ne olduğu, icracının bu ezgileri olağan biçimde türkü söyler gibi söylemek yerine neden parmağını boğazına bastırarak söylediğini anlamak üzere çalışma yapmaya karar verdim. Bu doğrultuda yıllar önce tanıştığımız kadın ile yaptığım görüşmeler aynı zamanda bu çalışmanın da çıkış noktasını ve ilk verilerini oluşturdu. Dolayısıyla o andan itibaren ilk adım olarak boğaz havası söyleyen, ilk kaynağımın *boğaz çalma* olarak adlandırdığı bu pratiği bilen başka kaynak kişiler bulmaya çalıştım. Oldukça güç olan ve hayli zaman alan bu aşamada bulabildiğim kaynakların ortak özelliği Yörük olmalarıydı.

Bu noktadan sonra doktora tezi olarak çalışmaya karar verdiğim çalışma için gerekli verileri sağlamak amacıyla yapacağım alan çalışmasını Yörükler ve müzikleri üzerine yapmaya karar verdim. Yörüklerin kim olduğu, böyle bir edimin neden Yörükler arasında var olduğu ve boğaz çalma ediminin müzikleri içinde nasıl bir yere oturduğunu anlamak üzere genel bir çerçeve çizdim. Taradığım yazılı kaynaklar ve görüşme yaptığım kişilere göre Yörükler ağırlıklı olarak Anadolu'nun Güneybatı kesiminde yer alıyordu. Bu nedenle Antalya, Isparta, Burdur, Mersin, Adana, Konya, Karaman, Denizli, İzmir ve Manisa'da alan çalışması gerçekleştirdim. Bu illerin yanı sıra daha çalışmanın başlangıcı olan bir dönemde boğaz çalma edimini bildiğini duyduğum bir kadın için 1996 yılının kış aylarında heyecanla Sakarya'ya giderek Kaynarca'ya bağlı Başoğlu köyünde bir alan çalışması yaptım. 1995 yılında başladığım alan çalışması çeşitli aralıklarla yaptığım seyahatlerle 2002 yılına kadar sürdü.

Alan çalışması kapsamında boğaz çalma edimini bilenler başta olmak üzere Yörük müziğine ilişkin çalgı çalanlar ve türkü söyleyenlerle birlikte Yörüklerin kökenine ilişkin bilgisi olanlarla görüşmeler yaptım. Bu görüşmelerde ortak olarak Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ve Türk olmanın yanı sıra ait oldukları aşiret ve soy grubunu vurgulamaları nedeniyle Yörükleri bir bütün olarak ele almanın ötesinde dar anlamda kendilerini tanımlarken özellikle vurguladıkları etnik gruplar düzeyinde ele almam gerektiğini anladım.

Boğaz havaları bu anlamda özel bir önem taşır. Çünkü bir topluluğu temsil eden tek bir boğaz havası ezgisi söz konusudur. Yani topluluğun boğaz havasını oluşturan ezgi aynı zamanda o topluluğun kimliğidir. Böylece bu ezgiyi duyan diğer topluluklar seslendireni görmese bile ezginin hangi topluluğa ait olduğunu bilir. Müziğin oyun, ninni, ağıt gibi bilindik işlevlerinin ötesinde bir topluluğu temsil eden işlevinin olması ve bunun Yörük kimliği, yaşam biçimi, geçim kaynakları dolayısıyla müzik dışı alanla bağının incelenmesi bu makalenin ana odağını oluşturur.

Hayvancılığa dayalı göçebe yaşam Yörüklerin geleneksel yaşam biçimidir. Alan çalışması sırasında kaynaklarımın aktardığına göre boğaz çalma edimi asıl olarak bu yaşam biçimine özgüdür. Ancak Yörükler zamanla giderek yerleşik yaşam biçimine geçer. Dolayısıyla boğaz çalma edimi de giderek azalır. Alan çalışmasında görüştüğüm edimi bilenler vaktiyle göçebe ya da yarı göçebe yaşam sürmüş olan yaşlılardır. Bu nedenle alan çalışmasında boğaz çalma edimini sözü edildiği gibi çobanlık yapıldığı sırada asıl gerçekleştirildiği ortamda gözlemleyemedim. Buna rağmen Yörük toplulukları ve müzik edimleri üzerine çalışmayı sürdürdüm.

2. Yörükler

Bugün Türkiye'de yaşayan Yörükler Anadolu'ya nereden geldiklerine ilişkin olarak tartışmasız bir biçimde Orta Asya'yı işaret eder. Orta Asya'nın Türklerin anavatanı olduğu ve başta Anadolu olmak üzere dünya üzerine buradan dağıldıkları kabul edilir. Ancak Orta Asya'nın hangi bölgesinden Anadolu'ya göç edildiği kesinlik göstermez ama yine de Horasan ve civarı çıkış noktası ya da bir süre yaşanan bölge olarak göz önüne alınır. Orta Asya'nın hangi bölgesinden geldiği konusundaki belirsizlik Anadolu'ya gelinen tarih için de geçerlidir. Hangi tarihte Anadolu'ya göç edildiği kesin olarak bilinmez ancak atalarının Malazgirt Savaşı'nı kazandıktan sonra göçün hız kazandığı düşünülür. Orta Asya'dan geldikleri yer ve zaman konusundaki belirsizlik yapılan göçün yüzyıllar önce gerçekleşmesine bağlanır. Aradan çok uzun süre geçmesi nedeniyle bu konudaki bilgilerin unutulması doğal karşılanır.

Bununla birlikte Anadolu'ya yapılan göç bütün Yörüklerin yer aldığı bir göç olarak değil birbirinden ayrı gruplar halinde gerçekleşir. Çünkü Orta Asya'da da gruplar halinde hayvancılık yaparak göçebe yaşam süren Yörükler bunu göçlerine yansıtır. Farklı topluluklar farklı zamanlarda Anadolu'ya göç eder. Dolayısıyla Yörüklerin tümü için geçerli ortak bir göç tarihi ve yeri söz konusu değildir. Ayrıca onlar için asıl önemli olan Orta Asya'dan gelmiş olmaktır. Kesin bir tarih ya da yer belirtmek o denli önemli değildir. Çünkü onlara göre atalarının Orta Asya'dan gelmesi 'Türk' olmalarının yeterli kanıtıdır.

2.2. Yaşam Kalıpları

Yörükler arasındaki örgütlenme biçimi aşiret biçiminde kendini gösterir. Genel anlamda aşiret, üyelerinin akrabalık ve aynı soydan gelme nedeniyle birbirine bağlı olduğu, ortak bir dil, kültür ve tarihsel geçmişi paylaşan insanların oluşturduğu bir birim olarak tanımlanabilir (Winthrop, 1991, p. 307). Bu yapı dünya üzerinde pastoralizm, avcılık ve toplayıcılık, balıkçılık gibi uğraşlar sergileyen başka topluluklarda da görülür. Ekonomileri kendi kendilerine yeterlilik gösteren bu topluluklarda üretim akrabalık temeline dayalı toplumsal ilişkiler aracılığıyla gerçekleşir. Anne ya da baba soyundan büyüklerin de yer alabildiği geniş bir ailenin, başka bir deyişle hane halkının üretimde önemli bir rolü vardır.

Yörüklerin sözünü ettiği Orta Asya'dan Anadolu'ya ayrı topluluklar olarak yapılan göç, aslında farklı aşiretlerin göçüdür. Göçebe hayvancılığa dayalı ekonomileri bulunan aşiretler bu modeli de Anadolu'ya taşırlar.

Aşiret adları beslenen hayvanlardan türetilmiştir. Karakoyunlu, Karakeçili, Sarıkeçili, Sarıtekeli, Karatekeli gibi adlar yine Orta Asya kökenlidir. Bu konuda görüşme yaptığım Yörükler ayrı ayrı kabileler halinde yapılan göç sırasında kim en çok hangi hayvanla göçmüşse onun adını aldığını, örneğin hayvanları içinde siyah koyunu olanların Karakoyunlu, sarı keçisi çok olanların Sarıkeçili adı ile anıldığını ifade etmiştir.

Ancak bir aşiretin kendi içinde ayrılarak yine aynı ad altında farklı yerlerde varlığını sürdürmesi söz konusudur. Sözelimi buna bağlı olarak bugün Isparta, Burdur, Antalya, Konya hatta Şanlıurfa'da kendilerini Sarıkeçili olarak tanımlayan topluluklar vardır. Burada kullanılan ad aynı olmakla birlikte artık bu topluluklar ayrı birer birim olarak göz önüne alınmayı gerektirir.

Bununla birlikte Yörükler için yalnızca aşiret biçiminde bir toplumsal örgütlenme söz konusu değildir. Aşirette olduğu gibi ortak akrabalık bağlarına dayanan soy ya da geniş aile kümeleri bir başka örgütlenme biçimidir. Bu kümelerin üyeleri aynı zamanda bir aşiret üyesi olarak da kendini tanımlar. Ancak aşiret içinde gerçekleşen bölünmeler sonucu bir aile büyüğünün çevresinde örgütlenme gerçekleşir. Dolayısıyla bu yeni topluluk aile reisinin adıyla anılmaya başlar. Bu anlamda bağlı oldukları aşireti bir çatı olarak benimseyen ve bu çatı altında bağlı olduğu aşirete rağmen ayrı olmayı da hedefleyen bu soy kümeleri aynı zamanda ayrı birer *etnisite* olarak değerlendirilmelidir. Bununla birlikte ataterkil aile yapısı gösteren Yörüklerde aile reisinin erkek olması nedeniyle topluluğun onun soyundan geldiğini belirten Hacıhüseyinli, Adilli gibi adlar ortaya çıkar. Bu topluluk üyeleri kendilerini tanımlamada bağlı oldukları aşiret ve soy kümesinin adını birlikte kullanır.

Sözelimi İzmir çevresinde yaşayan Karatekeli Yörükleri, *Duruhocalı*, *Topallı* ve *Karnıkaralı* olmak üzere üçe ayrılır. Bu ayırım Karatekeli aşiretine bağlı üç kardeşin soyuna bağlı olarak yapılır. Üç kardeşin en büyüğü kendi halinde sakin bir kişiliktir. Bu yüzden onun soyundan gelenlere *Duruhocalı*, ayağı aksak olanın soyuna *Topallı*, karnında bir ben bulunan kardeşin soyundan gelenlere ise *Karnıkaralı* adı verilir (İ. Kalkın, kişisel görüşme, 25 Kasım, 2000). Dolayısıyla bir soya bağlı üye kendini tanımlamak için "Karatekeli aşiretinin Duruhocalı kolunuz" söylemini kullanır. Böylece hem üyesi olunan soy kümesi hem de bu kümenin bağlı olduğu aşirete vurgu yapılmış olur.

Kaynakların ifadelerinde üyesi oldukları soy grubunu bir aşirete bağlı olarak dile getiriyorsa bunun için soy grubunu aşiretin bir kolu olarak aktardı. Ancak aşiret adını vermeden doğrudan üyesi olduğu soy grubunu belirtmek için kullanılan terim ise 'oba' idi. Sözelimi Ötgünlü obası, Duruhocalı obası gibi. Soy grubunu karşılayan oba terimi aşiretten ayrılarak akrabalığa dayalı olarak kurulan bir birimi ifade eder. Bu göçebe yaşam için yaklaşık on-on iki çadırılık birimdir. Eğer oba yerleşik yaşama geçmiş bir birim ise artık *mahalle* adını alır (O. Sarıot, kişisel görüşme, 2 Mayıs, 2002). Dolayısıyla bir aşirete bağlı olarak oluşan soy kümeleri ya da diğer adıyla oba ve mahalle aynı zamanda birer etnisitedir. Bu çalışmada kullanılan etnik grup terimi soy kümeleri ve oba terimlerini de içerir.

Göçebe yaşama ilişkin çadır, çadır halkı, yurt, mesken gibi anlamları olan obanın oluşumunda hayvanların sayısının önemi vardır. Beş-on çadırdan fazla olduğunda hayvanlar için gerekli otlak alanı yetersizlik gösterir. Bu yüzden akrabaların bir araya geldiği bir oba oluşur. Bugün oba yerine mahalle kullanılmaktadır (Eröz, 1991, s. 44).

2.2.1. Göçebe Yaşam

Yörüklerin geleneksel yaşam biçimidir. Aşiret ya da oba yıl boyunca beslediği hayvanları için uygun otlak alanlarına doğru bir sürekli bir yolculuk halindedir. Dolayısıyla mevsimlere ve iklime bağlı olarak konaklamaların yapıldığı bir yer değiştirme söz konusudur. Yaz mevsimi yüksek dağ ve yaylada, kış mevsimi ise ılıman iklimdeki alanlarda geçirilir. Beslenen hayvanların doğum, büyüme ve gelişme özellikleri doğrultusunda bir göç döngüsü izlenir. Bir yerde sabit olarak toprağa bağlı olmadan süren bu yaşamda ev, çadırıdır. Beslenen hayvanların cinsine ya da aşiretlerin özelliklerine göre farklılık gösterebilen çadırlar kolay taşınabilir, kurulabilir ve sökülebilir olması nedeniyle hareket halindeki bu yaşamın önemli bir parçasıdır. Koyun ve keçi gibi ağırlıklı olarak beslenen hayvanların yanı sıra çadır ve ev eşyalarını taşımak için deve beslenir. Yörükler ise göçü yürüyerek gerçekleştirir.

Temel geçim kaynağı hayvancılık olduğundan, tarımla uğraşma ve tarım ürünlerinden gelir sağlama söz konusu değildir. Tarıma dayalı tüketim ürünleri değiş-tokuş yoluyla ya da parayla satın alınır. Sürekli hareket halinde oldukları için hayvanlardan elde ettikleri ürünler için iyi pazar olanakları yaratabilir ekonomik ve siyasi açıdan zor durumda olduklarında çok çabuk buldukları yerden ayrılabilirler (Kunze, 1994a, p. 9).

Ancak Osmanlı İmparatorluğu döneminde gerek siyasi baskılar gerekse ekonomik koşullar yüzünden 18. yüzyıl ve özellikle 19. yüzyılda bu yaşam biçimi giderek terk edilmeye başlanır. Bu yaşam biçiminin bırakılması aşiretler ve obalara göre farklı zamanlarda gerçekleşir. Yine toplulukların kendine özgü koşulları nedeniyle daha önceki yüzyıllarda da göçebe yaşamdan vazgeçilmesi söz konusudur.

Günümüzde göçebe yaşam süren Yörük yok denecek kadar azdır. Alan çalışması sırasında kış aylarını Mersin'e bağlı Erdemli, Gülnar, Bozyazı ve Aydınçık dolaylarında geçiren Sarıkeçili aşiretinden birkaç oba gördüm. Sayıları ancak birkaç yüz kişiyi bulan Yörükler dışında İzmir Selçuk dolaylarında kışlayan iki çadırılık bir aile dışında göçebe Yörükle karşılaşmadım.

2.2.2. Yarı Göçebe Yaşam

Göçebe yaşamdan farklı olarak, kış ayları bir köyde ya da köy yakınlarındaki sabit bir evde geçirilir. Yani kışın çadır yerine bugün bildiğimiz anlamdaki taş, kerpiç ve betonarme evler kullanılır.

Beslenen hayvan sayısı göçebe yaşama göre daha azdır. Çünkü tarım giderek ağırlık kazanmaya başlar. Hayvanlarının kışlık yiyeceklerini sağlamanın yanı sıra tarım ürünlerinin satışı yapılarak gelir elde edilir. Aynı zamanda göç yolları üzerinde konaklama yapılan alanlarda verilen otlak kiralalarının artması ve yerleşik olarak yaşayanların ekinlerine hayvanların verdiği zarar Yörükleri kısıtlamaya başlar. Buna rağmen göçebe yaşam 18. ve 19. yüzyıldan başlayarak Cumhuriyet döneminde özellikle 1950'li ve 60'lı yıllara kadar Yörüklerin ağırlıklı yaşam biçimidir.

Göçebe yaşama göre göç yolu artık daha dar bir alanda gerçekleşir. Kışın ardından gidilen yüksek otlak alanları olan yaylalar için daha yakın olanları yeğlenmeye başlar. Ayrıca kimi aşiretler Osmanlı İmparatorluğu döneminde edindiği tapulu yaylalarına yakın olan yerlerde kış mevsimini geçireceği köyleri mesken edinir (Z. Köken, kişisel görüşme, 30 Haziran, 1997).

Kış mevsiminin ardından bahar aylarında yaylalara doğru başlayan göç, *yayla göçü*, sonbaharda kış mevsiminin geçirildiği *kışlak* alanlara yapılan göç ise *sahil göçü* adını alır. Yayla göçü zamanının gelmesi sabırsızlıkla beklenir. Çünkü yayla beslenen hayvanlar için taze otlar, Yörükler içinse kendilerini olabildiğince özgür hissettikleri yer anlamına gelir (R. Çankaya, kişisel görüşme, 27 Mayıs, 1996). Göç hazırlıkları günler öncesinden başlar. Develerin süslenmesi ve Yörüklerin yeni giysiler giymesi ile oluşturulan göç katarının görkemli olması, göç yolları üzerinde yerleşik olarak yaşayanlara karşı saygınlık oluşturma nedeniyledir (H. Su, kişisel görüşme, 24 Mayıs, 1996).

Bununla birlikte yarı göçebe yaşam sergileyen aşiret ve obalar için önemli bir yer tutan göç zaman içerisinde bir değişim gösterir. 1950'li yıllarda çadır ve diğer eşyaların taşınmasında süslü develer kullanılırken 1970' lere gelindiğinde artık develer yerini traktör ve kamyon gibi motorlu araçlara bırakır. Hayvanlar ve eşyalar bu araçlarla taşınır. Yayla göçü sırasında yeni giysiler giyilirken artık giysiler yerleşik olarak yaşayan köylülerin giysilerine benzer bir duruma gelir (Johansen & White, 2002, p. 84-85).

Günümüzde tarımın giderek ağırlık kazanması ve göçün gerçekleşmesine karşı oluşan zorluklar sonucu yarı göçebe yaşam süren Yörükler de giderek azalmaktadır. 1997 yazı Isparta ili Anamas Yaylasında yirmi kadar çadırdaki yarı göçebe yaşam süren Yörüklerle görüşmemde çadır sayısının birkaç yıl öncesinde yüzü bulduğu, sayının giderek azaldığını öğrendim. Yine aynı yaz Mersin'in kuzeyinde Bolkar (Bulgar) Dağları üzerinde gördüğüm on kadar çadırdaki Yörükler de benzer ifadelerde bulundular.

2.2.3. Yerleşik Yaşam

Diğer iki yaşam biçiminde olduğu gibi göç artık söz konusu değildir. Bütün bir yılı sabit olarak evlerinde geçirirler. Temel geçim kaynağı başta tarım olmak üzere diğer alanlardır. Bu alanlar, turizmden kamu personeli olmaya, esnafıktan yurt dışında işçiliğe kadar çeşitlilik gösterir.

Hayvancılıkla uğraşanlar hayvanlarını yaylalara ve otlak alanlarına taşımak yerine evlerinin yakınındaki besihanelerde beslerler. Beslenen hayvan sayısı ise iyice azalmıştır. Kimi aileler yalnızca kendi gereksinimlerini karşılayacak kadar hayvan beslemektedir. Günümüzde Yörüklerin neredeyse tamamı yerleşik yaşam sergilemektedir.

Yukarıda anlatıldığı gibi Yörüklerin yaşam biçimi göçebe yaşamdan yerleşik yaşama doğru bir süreç izler. Bu süreçte görülen göçebe ve yarı göçebe yaşam benzeri hayvancılığa dayalı göçebe yaşam süren topluluklar Avustralya Anakarası dışında dünyanın farklı bölgelerinde izlenebilir. Afrika'nın kuzeyinden güneyine, Arabistan Yarımadasından Asya'ya, Avrupa'ya pek çok ülkede hayvancılığa dayalı farklı biçimlerde de olsa göçebe pek çok topluluk bilinmektedir. Beslenen hayvanlar ise geyik, öküz, koyun, keçi ve lama gibi çeşitlilik gösterir. Bunun nedeni daha çok üzerinde bulunulan coğrafyanın iklim ve bitki örtüsüdür.

Literatürde göçebenin karşılığı olarak kullanılan *nomad* kelimesi Grekçe ve Latince'deki *nemo*-otlatmak, çimlenmesine izin vermek- kelimesine dayanır. Zamanla *nemo* kökünden türeyen *nomas* kelimesi otlanan hayvan sürüleriyle birlikte göçen anlamında kullanılmaya başlar. Göçebeliğin ise yaban koyun, keçi ve ineklerinin evcilleştirilmesiyle birlikte M.Ö. 7. yüzyılda Güney Anadolu, Filistin ve Güney İran çevresinde başladığı bilinir (Kunze, 1994b, p. 45-46).

3. Orta Asya'dan Anadolu'ya Göç

Anadolu Selçuklu Devleti kurulmadan önce 11. yüzyıl başlarında Doğu Anadolu'ya başlayan akınlar 1071 yılında yapılan Malazgirt Savaşı'na kadar aralıksız olarak devam eder (Turan, 2000, s. 241-242). Malazgirt Savaşı'ndan sonra geçen 8-10 yıl içerisinde Anadolu, Orta Asya'dan yoğun göç almaya başlar. Fethin ardından ülke Oğuz kümelerince doldurulur. Anadolu ile Türkistan arasında oluşan göç yolundan 13. yüzyılın ilk yarısının ortalarına doğru Türkistan, Horasan ve Azerbaycan'dan Anadolu'ya birbiri ardına kalabalık Türkmen kümeleri gelmeye başlar (Sümer, 1972, s. XIII).

Rakamlar her zaman olduğu gibi kuşku bakmayı gerektirse de 13. yüzyıl ortalarında Anadolu'da oldukça kalabalık bir Türkmen nüfusu bulunduğu belirtilir. İbn Said'e göre Denizli merkez olmak üzere bu bölgede 200.000 çadırılık Oğuz/Türkmen yaşamaktadır. Kastamonu ve çevresinde 100.000, Karabuli adı ile geçen Ankara'nın kuzeyindeki bölgede 30.000 Oğuz/Türkmen çadırı bulunmaktadır (Turan, 2000, s. 244).

Yukarıda yer alan bilgilerden de anlaşıldığı üzere Anadolu'ya göç edenler arasında Yörük adı anılmamaktadır. Kaynaklarda bu dönemde göç edenler için Oğuz boyları ya da yalnızca Türkmenler denilmektedir. Ancak bu konudaki genel yaklaşım Türkmenler ile Yörüklerin aynı soydan olması nedeniyle Türkmen kelimesinin kullanımının zaten Yörükleri de kapsadığı yönündedir. Yörüklere ilişkin ilk yazılı belgeler ise Fatih Sultan Mehmet döneminde (1451-1481) görülmektedir. Bu dönemdeki bir kanunnamede (Hicri 893) Rumeli'ndeki Yörüklere ilişkin düzenlemeler yer alır (Ahmet Refik, 1989, s. V). Bu düzenlemede Osmanlı İmparatorluğu'nun Rumeli'ni fetih ve iskânında Yörüklerin nasıl teşkilatlanacağı belirtilir.

Bununla birlikte Selahaddin Çetintürk (1943, s. 109). Fatih Kanunnamelerinde kullanılan Yörük teriminin etnik bir anlam taşımadığını yalnızca hukuki bir düzenleme nedeniyle böyle adlandırıldığı vurgular. Yörük deyiminin Türkmen gibi göçebe yaşam biçimini belirtmek için kullanıldığını belirtir. Yörüklerin Rumeli'ndeki başlıca görevlerini ise şöyle sıralar:

1. *Yörük*'ler sahillere yerleştirilmişlerdir: Bunlar gemi malzemesi temin ve gemi yapımında kullanılmışlardır.
2. Büyük yollar üzerinde yerleştirilmişlerdir: Yolların emniyeti, derbentçilik, yolların tamir, suyuolları yapılması, köprü inşası, tamiri ve muhafazası, menzillere zahire toplanması ve bunların korunması ilah.
3. Madenler civarına yerleştirilmişlerdir: Devletin cephane ve mali kudretini sağlarlar. Bunlara yaptıkları iş bakımından iki grup daha eklenebilir:
4. Orduda büyük nakliye işleri: topların nakli ilah.

5. Devlet eliyle kurulan yapılar ve kalelerin onarılma işleri. (Çetintürk, 1943, s. 111-112)

Orta Asya'dan Anadolu'ya gerçekleşen Oğuz Boylarının göçü, 11. yüzyıldan başlayarak Anadolu Selçukluları, Beylikler ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde de sürer. 16. yüzyıla kadar göçebe yaşam süren Türkmen ve Yörükler Osmanlı İmparatorluğu'nun iskân politikaları doğrultusunda yerleşik yaşama geçmeye zorlandılar. Yerleşik yaşama geçenlerin çoğunluğu Orta Asya'dan taşındıkları Yazır, Yüreğir, Salur gibi adları yerleştikleri yerlere verdiler (Kum, 1949, s. 70). Yerleşik yaşama geçenlerin yanı sıra buna uymayarak karşı çıkanlar ve başka bölgelere kaçanlar da oldu. Bununla birlikte kimi aşiretler kendiliğinden yerleşik yaşamı yeğlediler. 16. yüzyıla gelindiğinde yerleşim konusundaki bu farklı gelişimler sonucunda Yörükler özellikle Anadolu'nun batısında, Türkmenler ise doğuda yer aldılar.

16. yüzyıl aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğunun iskân politikaları doğrultusunda Yörüklerin Anadolu dışına gönderildiği dönemdir. İmparatorluğun batıya doğru yayılması ve yeni fetihler sonucunda ele geçirilen topraklara Yörük toplulukları yerleştirilmiştir. Yusuf Halaçoğlu'na göre Rumeli'nin Türkleştirilmesinde konar-göçer ögelerden yararlanılmasının nedeni, sürekli yaylak ve kışlak hayatı sürmeleri nedeniyle yerleşik olarak yaşayanlara oranla daha kolay iskân edilebilmeleri olmalıdır (1991, s. 15). Bu doğrultuda Rumeli'nde başlarında bulunan reislerin ya da Naldöken, Tanrıdağı, Vize, Ofcabolu, Selanik ve Kocacık Yörükleri gibi yerleştikleri yerlerin adlarıyla anılan Yörük toplulukları yer alır.

Rumeli dışındaki bir başka iskân bölgesi Kıbrıs adasıdır. Nazım Beratlı *Kıbrıslı Türklerin Tarihi* başlıklı kitabında Anadolu'dan sürgün yoluyla adaya gönderilen Yörük ve Türkmenlere geniş yer verir. Sultan Selim II (1566-1574) döneminde Mersin, Karaman, Yozgat, Rum, Dulkadiye, Bozok, Teke, Kadirli ve Uşak illerinden sürgünler gerçekleştirilir. Beratlı'ya (1995, s. 128) göre bu sürgünlerin nedeni o dönem Anadolu'da yaşanan Alevi ayaklanmalarıdır ve bu nedenle Alevi Türkmen boyları adaya zorla gönderilir.

Halaçoğlu, Osmanlı İmparatorluğu'nun 18. yüzyıldaki iskân siyasetini beş başlık altında ele alır ve konar-göçer aşiretlerin yerleşimi bu ilkeler doğrultusunda gerçekleşir.

1. Konar-göçerlerin terkedilmiş harab ve boş alanlara yerleştirilmesi
2. Yerlerini terk eden ahalinin eski yerlerine yerleştirilmesi
3. Konar-göçerlerin yaylak ve kışlaklarına iskânı
4. Sürgün yoluyla yapılan iskânlar
5. Konar-göçerlerin kendiliğinden yerleşmeleri. (1991, s. VII-VIII)

Rakka ve Kıbrıs'a yapılan sürgünler, 17 ve 18. yüzyılda yerleşik olarak yaşayanlara verilen zararların artması ve düzensiz davranışlar sonucu ortaya çıkar. Yoksunluk bölgeleri olarak değerlendirilen bu yerlere sürülerek cezalandırılırlar. Rakka'ya sürgünün bir başka nedeni de Anadolu'nun Güney sınırlarını Araplara karşı koruma düşüncesidir (Halaçoğlu, 1991, s. 110).

Görüldüğü gibi Osmanlı İmparatorluğu döneminde Yörük ve Türkmenlerin yerleştirilmesi Anadolu ile sınırlı kalmamıştır. İmparatorluğun izlediği bu politikalar çoğun onların cezalandırılması ya da yeni ele geçirilen alanların hareket ve direnç gücü yüksek bu topluluklarca korunması amacına yöneliktir.

3.1. Yörük - Türkmen Ayrımı

Orta Asya'dan Anadolu'ya göçe ilişkin literatürde görüldüğü gibi Yörük ve Türkmen terimleri sürekli olarak yan yana kullanılmaktadır. Bunun nedeni Yörük ve Türkmenlerin Türk oldukları ve aynı soydan geldiklerini kabul eden genel görüştür. Bununla birlikte Yörüklere ilişkin ilk yazılı belgelerin Fatih Sultan Mehmet (1451-1481) döneminde görülmesi nedeniyle önceki dönemde kullanılan Türkmen kelimesinin Yörükleri de kapsadığı düşünülür.

Bununla birlikte Anadolu'ya göç eden Türkmenler giderek göçebe yaşam biçimini bırakarak yarı göçebe ve yerleşik yaşama geçer. Dolayısıyla 15. yüzyılda göçebeliği sürdüren için Türkmen yerine Yörük denilmeye başlar (Tayfur, 2001, s. 122). Bu yaklaşıma göre Yörük göçebe yaşamla eş anlamlı olarak, Türkmen ise yerleşik yaşama geçenler için kullanılmaktadır. Dolayısıyla yaşam biçimine bağlı olarak bir ayrım söz konusudur. Ancak daha sonra Türkmenlerden Yörüklerin bulunduğu yerlere göçenler Yörük değil yine Türkmen olarak adlandırılmaktadır (Tayfur, 2001, s. 122). Buna bağlı olarak Anadolu'nun doğusunda yerleşenlerin Türkmen, batısında göçebe ve yarı göçebe yaşam sürenlerin Yörük olduğu kabul edilir. Yörüklerin 16. yüzyılda Anadolu'daki dağılımı (bkz. Şekil 1) de görülebilir. Yörüklerin tümü Türkmen olarak değerlendirilmekle birlikte her Türkmen Yörük sayılmaz. Bunun nedeni Yörüklüğün göçebe hayvancılıkla eş anlamlı olarak görülmesinden dolayı yerleşik yaşama geçenlerin Yörük olamayacağıdır (Kum, 1949, s.

70). Türkmen terimi Türk kelimesinin sonuna -men hecesinin eklenmesiyle oluşur ve böylece *gerçek Türkler ve safkan Türkler* olarak değerlendirilir (İnalçık, 2014, s. 467-468). Yörük terimi özel olarak etnik bir grup ya da aşireti işaret etmek için değil göçebe çobanlığı ifade etmek için ve yerleşik olarak yaşayanlara karşı olarak kullanılır (İnalçık, 2014, s. 471-472). Kronolojik olarak yapılan bir değerlendirme ise önce Türkmen olarak Orta Asya'dan geldiği, daha sonra göçebe hayvancılık sürenlerin Yörük olduğu ve Yörük aşiretlerinin bölünerek obalar haline geldiği yönündedir (Gökbilgin, 1957, s. 7-8).

Bununla birlikte bu ayırım Anadolu'da önemli bir yeri olan dokumalarda da karşımıza çıkar. Sözelimi dokumalarda görülen renklere bakıldığında Türkmen parlak kırmızı rengini kullanırken Yörük koyu fes rengini kullanır. Afşarlar ise gül kırmızı rengini seçer (Durul, 1974, s. 278). Renklerde görülen bu ayırım desenlere de yansır. Türkmen, Yörük ve Afşarların aynı adı taşıyan desenleri farklı biçimde kullandığı görülür.



Şekil 1. 16. yüzyılda Anadolu'da Yörük ve Türkmenler (Atlas, 2001)

Öte yandan alan çalışması sırasında kaynakların Yörük-Türkmen ayırımı konusunda genellikle resmi tarihe uygun ifadelerde bulunmakla birlikte kimileri inanca ilişkin bir ayırmadan söz ettiler. Buna göre yarı göçebe yaşam gösteren Tahtacıların Yörüklerle benzer bir yaşam sürmesine karşın Yörüklerden ayrı olarak yani Türkmen olarak adlandırılmaları gerekir. Dolayısıyla bir Tahtacı'ya sorulduğunda Yörük değil Türkmen olduğunu belirtir (İ. Kalkın, kişisel görüşme, 25 Kasım, 2000; O. Sarıot, kişisel görüşme, 2 Mayıs, 2002). Bu ayırımı Tahtacıların alevi inancı taşımaları nedeniyle yapmakla birlikte inanç konusunu hassas olarak değerlendirmeleri yüzünden aynı soydan geldiklerini ve Türk olduklarını dile getirdiler. Bununla birlikte inanç konusuna odaklanmış bu ayırım aslında yapılan uğraşı da vurgular. Tahtacılar aynı zamanda hayvancılıkla uğraşmayıp ağaç işleri ile geçimlerini sağlamaları nedeniyle de Yörüklerden ayrılmaktadır. Alan çalışmasında görüştüğüm kaynakların kendilerini tanımlamada öncelikle Yörük olarak yansır. Onlar için Yörük olmak Orta Asya kökenine bağlı olarak düşünülür ve Türk olmakla eş anlamlıdır. Bu durum aynı zamanda onlar için kendilerini diğerlerinden ayrı görmelerinin nedenidir. Bununla birlikte Yörük kimliği altında asıl olarak vurgulanan üyesi oldukları aşiret ya da soy grubudur. Dolayısıyla Yörüklük altında bulunmaktan gurur duyulan bir şemsiye görevi görür. Ancak aşiretler ve soy grubunun öne çıkması aynı şemsiye altında yer alan farklılaşmayı işaret eder.

3.2. Günümüzde Yörüklerin Anadolu'daki Dağılımı

Yörüklerin göçebe yaşamdan yerleşik yaşama geçiş için Anadolu'da yeğledikleri alanlar göçebe hayvancılık sürdükleri yerler veya buralara yakın alanlardır. Bu yüzden çoğun yaylak ya da kışlaklarına yerleşmişlerdir. Söz konusu yerler iklim, bitki örtüsü, yağış, su kaynakları gibi özellikleriyle göçebe hayvancılığa uygunluk gösteren Toros Dağları üzerinde ve çevresindedir. Yavaş yavaş ve aralıklarla gerçekleşen bu yerleşimler

sirasında göçebe yaşam sürdüren topluluklar yine aynı nedenlerle Toroslar çevresinde yoğunluk gösterir. Bu nedenle bugün Yörükler Güneybatı Anadolu'da yoğun olarak yaşarlar. Başta Antalya, Mersin ve Adana olmak üzere Konya, Karaman, Isparta, Burdur, Denizli, Aydın, İzmir, Manisa, Balıkesir, Uşak, Afyon, Kütahya ve Gaziantep illeri Yörüklerin yaşadığı yerler arasındadır. Aşiret toplumlarının ortak bir özelliği olarak daha çok ekonomik ve politik nedenler yüzünden kolayca yer değiştirebilen göçebe toplulukların Osmanlı İmparatorluğu döneminde farklı yerlere dağılmaları yüzünden Yörükler yukarıda saydığım iller dışında da Anadolu'nun daha birçok yerinde karşımıza çıkabilir. Bu nedenle Yörüklerin yaşadığı yerler yalnızca Güneybatı Anadolu ile sınırlı değildir. Kuzeyde Karadeniz Bölgesi'ne dek uzanan bir dağılım gösterirler. Bununla birlikte aynı aşirete bağlı ancak birbirinden ayrı topluluklar olarak yaşamaları sonucu aynı aşiretin farklı alanlarda yerleşmesi de söz konusudur. Sözelimi Sarıkeçili aşiretine bağlı kimi toplulukların Burdur, Isparta, Konya ve Antalya'da yerleştikleri görülür. Yine bununla ilgili olarak Bolkar (Bulgar) Dağları üzerindeki yaylalarında görüşüğüm Karakoyunlu aşiretinden Mümin Kurtoğlu kendilerinin Antalya'daki Karakoyunlu'larla akraba olmalarına karşın zamanla onlardan ayrılarak Adana dolaylarına geldiklerini ve yerleştiklerini aktardı (Kişisel görüşme, 13 Temmuz, 1997).

Abdülhamit II (1876-1909) döneminde gerçekleştirilen iskâna karşı çıkan Karatekeli'ler bu yüzden yer değiştirir. Karatekeli'lerin Anadolu'daki bu dağılımı aynı aşiret üyelerinin ne denli farklı yerlere gidebileceğini göstermesi açısından ilgi çekicidir:

İskân etmişler bizi buraya, devlet bunlara tarla vermiş, bunları sıtma tutmuş, arızalanmış adamlar, rezil oluncak bütün Yörük, bu havalinin Yörüğü ne yapalım? Kaçıyorlar Şam'a. Ondan sonra Şam'a bakıyorlar, Şam'da iş yok, hemen geri dönüyorlar. Velhasılı rezil olmuşlar. O ülke yaramaz bir ülkeymiş. İki sene falan sürüyor bu gidiş geliş. Karnıkaralılardan bir kısmı orada kalıyor, gidip geliyorlar yanına ama pek memnun değiller. Şimdi oradan gelirken biraz Adana Ceyhan Dokuztekne'de kalıyor. Birazı da Antalya'ya gidiyor ama Antalya'yı pek benimsemiyor gene Tekeliler, oradan Bilecik'e aktarıyor birazı ama gene pek tutunuk değil, Samsun yöresine gidiyor orada da tutunamıyor, başka Yörükler tutunmuş, onlar doğru gelmişler buraya. Salihli, Turgutlu bu yörede var bizim Tekeli'den. (İ. Kalkın, kişisel görüşme, 25 Kasım, 2000)

4. Yörük Müziği

Yörüklerin yaşam biçimlerinin izleri müziklerinde pek çok yerde kendini hissettirir. Göçebe ve yarı göçebe yaşamda geçim kaynağını oluşturan hayvancılık Yörük müziğini anlama açısından büyük önem taşır. Türler, çalgılar, dağar gibi konular bu yaşam biçimi ve geleneksel uğraş alanları olan hayvancılık doğrultusunda belirlenir. Bugün yerleşik olarak yaşam süren Yörüklerin hayvancılık dışında özellikle tarım başta olmak üzere farklı geçim kaynakları olsa da hayvancılığa ilişkin geçmiş dağarı kalıp bir kalıt olarak yinelerler. Dolayısıyla bugün Yörük müziği genellikle geçmişte göçebe ve yarı göçebe yaşam sürmüş yaşlılar tarafından gerçekleştirilir.

4.1. Müzik Edimi

Göçebe ve yarı göçebe yaşamda hayvanların çok olması ve sürüler halinde beslenmesi bu hayvanların güdülmesini gerektirir. Dolayısıyla çobanlık bu yaşam biçiminde önemli bir uğraştır. Yörük müziği ise büyük ölçüde bu çobanlar tarafından gerçekleştirilir.

Göç sırasında kolay taşınabilen kaval, sipsi, düdük gibi üfleme çalgılarla seslendirilen parçalar genellikle hayvancılığa ilişkindir. Çalgı çalmanın erkeklere özgü olduğu Yörüklerde bu çalgıları çalan erkek çobanlar daha çok sürü güderken çalarlar.

Ayrıca koyunun yaylada otlak alanlarına gece götürülmesi ve keçiye göre daha ağırbaşlı bir hayvan olması nedeniyle koyun güden çobanların yeterince boş zamanı olur. Kaval çalan bir çoban oturduğu yerde rahatça çalabilir. Ancak keçinin hareketli bir hayvan olması nedeniyle çoban da genellikle ayakta olmak zorundadır. Bu nedenle keçi çobanının düdük çalmasının (bkz. Şekil 2) görece olarak daha kolay olduğu düşünülür (A. Can, kişisel görüşme, 1 Temmuz, 1997; O. Sarıot, kişisel görüşme, 2 Mayıs, 2002). Çobanlık yaparken hayvancılığa ilişkin çalınan ezgiler *davar havaları* olarak adlandırılır.



Şekil 2. Kaval düdük icrası (L. Ergun kişisel arşivi, 1996)

Yörük müziğinde kaval, sipsi ve düdükün yanı sıra kemane, kabak kemane (bkz. Şekil 3) ve üç telli gibi çalgılar da kullanılır. Bu çalgılarla koyun ve davar havaları gibi ezgilerle birlikte oyun havaları da çalınır. Oyun havaları içinde en yaygın olanları *teke zortlatması* ve zeybeklerdir. Teke zortlatması oyununda figürler keçilerin hareketlerini benzetmekle birlikte ezgideki kıvraklık ve hareketlilik yine keçilerin hareketlerine dayandırılır (H. Su, kişisel görüşme, 6 Kasım, 2000).

Ancak adı geçen çalgıların birlikte çalınması söz konusu değildir. Bu çalgılar genellikle tek başına seslendirme yapar. Ayrıca bu ezgi çalgılarına vurma bir çalgı ile eşlik edilmesi olası değildir. İki ezgi çalgısının bir arada kullanılması ise oldukça ender görülür.

Bununla birlikte çalgı eşliğinde türkü söylendiği olur. Kaval eşliğinde türkü söyleme özellikle göçebe ve yarı göçebe yaşamda görülen bir seslendirme biçimidir. Ancak diğer seslendirmelerde olduğu gibi burada da vurma çalgı eşliği söz konusu değildir. Kaval eşliğinde söylenen bu türkülerin konuları göç nedeniyle ağırlık kazanan gurbet ve ayrılık üzerinedir (İ. Yurdakul, kişisel görüşme, 24 Ağustos, 1997).

Yörüklerde toplu seslendirme geleneğinin olmaması ve bireyselliğin bu denli önemli olmasının nedeni yaşam biçimine bağlanabilir. Çünkü göçebe ve yarı göçebe yaşamın temel uğraşı olan çobanlık bireysel olarak gerçekleştirilir. Dolayısıyla bu da beraberinde çobanların gerçekleştirdiği müziğin bireysel olmasını getirir.



Şekil 3. Kabak kemane (L. Ergun kişisel arşivi, 1997)

Dünya üzerinde pastoral yaşam sergileyen başka toplumlarda da bireysel müzik yapmanın önemli bir yeri vardır. Kuzey Amerika *Düzkafe Yerlileri*'nde de bireysel müzik yapma ön plandadır. Ancak toplu katılım gerektiren dans etkinliklerinde birlikte olma söz konusudur (Merriam, 1967, p. 25-27). Yine Kuzey Hindistan'da *Ahir* kastının çobanlık yapan erkeklerin seslendirdiği *khari biraha* da bireysel bir türdür. Çoban yalnız başına köyden uzakta olduğu sırada sürüyü güderken gerçekleştirilir. Bunun dışında çoban köye döndüğünde arkadaşları için de *khari biraha* seslendirebilir (Henry, 1988, p. 150). Dolayısıyla Yörüklerde ve diğer örneklerde görüldüğü gibi göçebe ve yarı göçebe olarak hayvancılıkla uğraşan toplumlarda çobanlığa dayalı olarak gelişen müzik ediminin bireysellik gösterdiği söylenebilir.

Bununla birlikte Yörük kadınları kendi aralarında gerçekleşen kına gecesi gibi eğlencelerde ancak def gibi vurma çalgı eşliğinde türkü söyleyerek eğlenir. Kimi kez def yerine leğen gibi mutfak gereçleri de kullanılır. Göçebe ve yarı göçebe yaşama özgü bu tür eğlenceler yerleşik yaşama geçilmesiyle giderek azalır (Z. Köken, kişisel görüşme, 30 Haziran, 1997). Ayrıca keçi ve deve çobanlığı yapan genç kızlar arasında görülen *boğaz çalma* pratiği de göçebe ve yarı göçebe yaşama bağlı olarak karşımıza çıkar.

4.2. Çalgılar ve Öğrenme Süreci

Göçebe yaşamın etkileri kendini çalgılarda da hissettirir. Kullanılan çalgılar kaval, düdük, sipsi, üç telli ve kemane gibi küçük ve hafiftir. Bu nedenle kışlak ve yayla arasındaki göç sırasında ve beslenen hayvan sürülerinin ardında kolayca taşınabilir. Ayrıca üfleme çalgılar ağırlıklı olarak hayvancılığa ilişkin bir dağara sahiptir ve dolayısıyla çobanlar tarafından kullanılır.

Görüldüğü gibi çalgıların tümü ezgi çalgılarıdır ve bu çalgıları erkekler çalar. Def ve benzeri vurma çalgılar kadınlar tarafından ancak kadınlar arası eğlencelerde kullanılır (Z. Köken, kişisel görüşme, 30 Haziran, 1997). Yörük ve Türkmenler arasında yaptığı uzun yıllara dayanan alan çalışmasıyla bilinen Ali Rıza Yalgın *Cenupta Türkmen Çalgıları* (1940) başlıklı kitabında davul, def, deblek ve zurna gibi çalgıların bölgede bulunmasına karşın yalnızca Abdallar tarafından çalındığını belirtir. Abdallar bu çalgıları aynı zamanda Yörük düğünlerinde çalmaktadır.

Erkekler çalgı çalmaya genellikle çocukluk ve gençlik çağlarında başlar. Öğrenme kendilerinden yaş olarak büyük olan çalıcıları izleyerek ve dinleyerek gerçekleşir. Çalgı çalan birinin özel bir yardımı söz konusu değildir. Bu nedenle duydukları ezgileri kendi kendilerine çalgılarında çıkarmaya çalışırlar ve yeteneği olanlar bunu daha kısa sürede başarır. Ancak önceleri keçi çobanlığı sırasında düdük çalan gençler koyun çobanlığı yaptığı gençlik evresinde kaval çalmayı daha kolay öğrenebilir (H. Su, kişisel görüşme, 6 Kasım, 2000). Kaval dışındaki çalgıların öğrenme süreci de yine çalgı çalan birini dinleyerek ve izleyerek gerçekleşir. Asıl olan çevreden duyulan ezgilerin tek başına çalışılarak çıkarılmasıdır.

4.3. Kaval ve Kaval Dağarı

Ağaçtan yapılan üfleme çalgılara ortak olarak kaval adı verilmesine karşın Yörükler arasında kaval adıyla anılan çalgı bir tanedir. Uzunluğunu belirtmek amacıyla dokuz *tutam*¹ ya da koyun kavalı adı verilir Koyun kavalı adının verilmesi çalgının koyuna özgü olduğu düşüncesiyledir. Bu adlarla anılan çalgı böylece diğer üfleme çalgılardan ayırt edilir. Diğer kısa boylu olanlar ise genellikle keçi güderken çalınır ve düdük ya da kaval düdük olarak adlandırılır.

İyi bir kavalın dağ çileği ya da sandal ağacından yapıldığı belirtilir. Bu ağaçlar hem tını açısından hem de sağlamlık açısından tercih edilmekle birlikte oyulması daha kolaydır. Koyun çobanlığına bağlı olarak gelişen kaval dağarında koyunların ot yemesi, su içmesi ve tuza yönelmesini sağlayan havalalar olduğu belirtilir. Koyunların otlara yönelmesini sağlayan ezgi *dayanak havası*dır. Bu ezgiyi duyan koyunların ot yemeye yöneldiği dile getirilir. Bununla birlikte bu ezgileri tanıyan koyun bir tanedir ve diğer koyunlar ona göre hareket eder. Bunun için koyunlardan bir tanesi küçük bir kuzu iken çoban tarafından eliyle beslenir. Böylece çobana alışan kuzu ot yeme ve su içme işini yaparken çalınan ayrı ezgilerle eğitilmiş olur (H. Su, kişisel görüşme, 24 Mayıs, 1996 ve 25 Kasım, 2000).

Bununla birlikte bu ezgilerin varlığı bu tür ezgileri bilmeyen çobanlar tarafından da kabul edilir. Görüşme yaptığım diğer kaynaklarım böyle ezgiler olduğunu duyduklarını ancak kendilerinin kavalla sürüyü yönlendirmediklerini belirtti. Ancak şaşırtıcı olan hepsinin böyle bir olayın, gözleriyle görmeseler de en azından geçmişte yaşanmış olduğuna ilişkin inançlarıdır (İ. Kalkın, kişisel görüşme, 25 Kasım, 2000; İ. Yurdakul, kişisel görüşme, 24 Ağustos, 1997; O. Sarıot, kişisel görüşme, 2 Mayıs, 2002). Bunu desteklemek için kavalın gücüne ilişkin olarak anlatılan en yaygın öykü *Karakoyun Efsanesi*dir. Bu öykü çobanlık yapmayan Yörüklerin bile belleğinde yer alır. Gözleriyle görmediklerini belirtmekle birlikte olayın hemen yaşadıkları yerin yakınında yaşandığına inanırlar. Öykü şöyle gelişir:

Ağasına çobanlık yapan bir genç, ağanın kızına âşık olur ve evlenmek için babasından izin ister. Ağa izin vermek için çobanın bir beceri göstermesini ister. Koyunlara yalnızca tuz verilir ve iyice susadıklarında dereye götürülür. Koyunlar su içmek üzere dereye girerken çoban da kaval çalmaya başlar, kavalı ile su içmemelerine söyler. Karakoyun dışında bütün koyunlar su içmeden dereden çıkar. Biraz duraksadıktan sonra karakoyun da çıkar. Hünerini gösteren çoban ağanın kızıyla evlenmeye hak kazanır. (H. Su, kişisel görüşme, 24 Mayıs)

Ana konusu aynı olan bu öykülerin yalnızca karakoyunun neden böyle davrandığına ilişkin son kısmı topluluklara göre farklılık gösterir. Kimine göre çoban, ağanın kızı bir gün karakoyunu sağarken onunla oynaşmak istemiş, kimine göre çoban karakoyunun anasını kestiği için suda bir an duraksamıştır. Bu tür farklılıklar toplulukların değer yargıları çerçevesinde oluşmaktadır.

Bununla birlikte dayanak havaları ve Karakoyun Efsanesinde olduğu gibi kavalla koyunların yönlendirildiğine ilişkin öyküler Grek mitolojisinde de karşımıza çıkar. Dafnis ile Kloe öyküsünde hayvanların, kavalın çaldığı ezgiyle ot yemeye başladıkları ve bu ezgilere göre hareket ettikleri anlatılır (Longus, 1939, s. 42). Ayrıca farklı hayvanlar için nasıl ezgiler çalınması gerektiği belirtilir:

¹ Elin yumruk gibi sıkılmış haline verilen ad. Tutam yerine yine elin yapısını betimleyen *boğum* terimi de kullanılır.

...Böylece, bu çoban çalgısını çalmaktaki emsalsiz meharet ve san'atını isbat etmekle beraber öküz, koyun ve keçi sürülerini güdmek ve otlatmak için hangi havalar çalınmak lazım geleceğini ayrı ayrı gösterdi. Koyunlar için gayet tatlı ve hazin, öküzler için sert ve gürültülü, keçiler için de tiz ve sür'atli havalar muvafık geliyordu... (1939, s. 75)

Grek mitolojisinde ve Anadolu'da benzer öykülerin varlığı benzer yaşam süren toplulukların sergilediği ortak tavır örneği olarak değerlendirilebilir. Ancak Yörüklerin köken konusunda belirttikleri gibi Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ettikleri göz önüne alınırsa iki kültürün Anadolu'da karşılaşması söz konusudur. Yörüklerin Anadolu'ya göç etmesinden önce de Anadolu'da göçebe hayvancılık yapıldığı ve MS. 45 yıllarında Tarsus'lu Aziz Paulus'un keçi kılından çadırlar dokuduğu bilinmektedir (Kunze, 1994c, p. 67; Şahin, 2002, s. 31). Dolayısıyla göçebe yaşam süren Yörükler Orta Asya'dan geldiklerinde Anadolu'da var olan bir göçebe yaşamla karşılaşır. Grek kültüründe müziğin gücünü gösteren ve hayvan beslemeye ilişkin anlatılan Dafnis İle Kloe öyküsü Yörüklere benzer biçimde yansır. Koyun çobanlığı çevresinde müziksel olarak bir uyumlanmanın ortaya çıktığı görülür.

Öte yandan Yörüklerde Karakoyun Efsanesinden başka dağarın ortak parçaları göçebe hayvancılığa ilişkin öyküleri bulunan *ezgiler yayık soğudan ve çömlek kırdırandır*. Bu ezgiler kaval çalanların büyük çoğunluğunca bilinir. Ancak aynı adı taşıyan ezgiler farklı kişilerce değişiklikler yapılarak çalınabilir. Bu ezgilere ait öyküler çalgı çalmayan, geçmişte göçebe ve yarı göçebe yaşam sürmüş Yörüklerin belleğinde yerini korumaktadır. Günümüzde yerleşik yaşam süren çok sayıda Yörük için ataları ile ortak bir mirası paylaşma ve Yörük kültürel kimliğini pekiştirme ve yeniden üretme aracı olarak görülür (Ergun, 2016, s. 303).

Kaval dağarında yer alan diğer havalar arasında ağıt ezgileri ve boğaz havaları önemli bir yer tutar. Ağıt ezgilerinin ve boğaz havalarının kaval dağarına girmesi ise bir kadın veya genç kızdan duyulan ezginin kavalla çalınmasıyla gerçekleşir (H. Su, kişisel görüşme, 24 Mayıs, 1996). Bununla birlikte kaval daha çok göçebe olarak yapılan koyun besiciliğinin bir parçası olması nedeniyle günümüzde kaval çalanlar önceleri göçebe ya da yarı göçebe yaşam sürmüş yaşlı koyun çobanlarıdır. Ancak yaşlılık yüzünden ağızda takma diş olanlar bu nedenle kaval çalamamasına karşın kavalını yine de özenle saklamaktadır (İ. Kalkın, kişisel görüşme, 25 Kasım, 2000).

4.4. Boğaz Çalma

Boğaz çalma edimi, türkü söylemede sesin özel bir teknik kullanılmasıyla oluşur. Başparmak boğazın ön yüzüne ya da yanlara bastırılır. Ezginin başlamasıyla birlikte parmak boğaz üzerinde aşağı-yukarı hareket ettirilir. Edimi gerçekleştiren kimileri başparmağın yanı sıra boğazın diğer yanına işaret ve orta parmağını koyar ve aynı şekilde ezginin bitimine kadar aşağı-yukarı hareket ettirir. Boğaz çalma pratiği vokal bir edim olmasına karşın *söyleme* yerine *çalma* kelimesi kullanılır. Bunun nedeni insan sesinin tını olarak kaval sesini benzetlemeye yönelik olarak kullanılmasıdır. Kaval ve vokalin karşılıklı olarak aynı ezgiyi seslendirmeleri sırasında seslerinin birbirinden ayırt edilemez ölçüde benzediği dile getirilir (Ü. Çelik, kişisel görüşme, 18 Şubat, 1998; Z. Köken, kişisel görüşme, 30 Haziran, 1997). Edimin genç kızlar tarafından gerçekleştirilmesi göz önüne alınırsa, çalgı çalmanın erkeklere özgü olması nedeniyle genç kızların boğazlarını bir çalgı gibi kullanarak kaval çalanlara yanıt vermesi anlamı taşıdığı söylenebilir. Öte yandan boğaz ezgileri kaval dağarında yer almakla birlikte kullanılan diğer çalgıların dağarında da bulunduğu görülmektedir.

Bununla birlikte boğaz çalma edimiyle tek tek seslendirilen parçalar farklı aşiretlerde farklı adlar alır. Görüşme yaptığım bütün aşiretler bu parçalar için genel olarak kullanılan *boğaz havası* terimini yer yer kullanmakla birlikte kendi terimlerini tercih ederler. Bununla ilgili olarak Sarıkeçililer *hada*, Honamlılar *dova*, Karatekeliler *hoya*, Adana ve Mersin dolaylarındaki Karakoyunlular *hollu* terimini kullanır. Ancak Antalya yöresindeki Karakoyunluların *hollu* terimini bilmedikleri ve boğaz havası terimini kullandıkları görülür. Bu örnek aynı aşirete bağlı etnisitelerin farklı yerlerde farklı özellikler göstermesinin bir örneği olarak değerlendirilebilir.

4.4.1. Cinsiyet Sınırlaması ve Seslendirme Ortamı

Boğaz çalma edimi genç kız ve kadınlara özgüdür. Çocukluk ve gençlik çağında diğer yapanlardan görerek öğrenilen bir edimdir. Boğaz çalma edimini bilenlerin özel bir uygulamayla bilmeyenlere öğretmesi söz konusu değildir. Dolayısıyla öğrenme süreci kişinin görüp ve duyduklarını bireysel olarak yinelemesiyle oluşur. Göçebe ya da yarı göçebe hayvancılığa bağlı olarak kızlar çocukluk ve gençlik evresinde keçi ve deve güderken bu edimi gerçekleştirirler. Bu nedenle kızların keçi ve deve çobanlığı yapması edimin gerçekleştirilmesini sağlar. Genç kızların çobanlığı evlilikle birlikte bırakmasıyla edimi gerçekleştirmeleri

son bulur. Çobanlık yapılan evrenin bir ürünü olması dolayısıyla süreli olarak yapılan bir edim olarak karşımıza çıkar.

Genelde boğaz çalma herkesin katıldığı etkinliklerde yer almaz, daha çok birbirinden uzak iki taraf arasında gerçekleştirilir. Bu bir çadırdan diğerine olabildiği gibi, birbirine ilgisi olan kız ve erkek çoban arasında olabilir. Çobanlık yapan genç kız ve erkek ilişkilerini birbirlerine uzaktan seslendirdikleri boğaz havalarıyla sürdürür. Bu tür sevda içerikli örnekler her toplulukta açıkça dile getirilmese de var olduğu için evlenen genç kızların edimi sürdürmesi bu açıdan uygun görülmez (Z. Köken, kişisel görüşme, 30 Haziran, 1997).

Kadınların boğaz çalma edimini gerçekleştirdiği istisna durumlardan biri de Antalya Döşemealtı'nda yaşayan Yeni Osmanlı aşiretinde görülür. Olağan evlenme süreci dışında sevdiğine kaçan genç kızın ardından bu durumun kınanması amacıyla olayı anlatan sözleri olan boğaz havası seslendirilebilir. Nedeni ise başka genç kızların bu yolu denemelerini engelleme amacı taşır (Z. Köken, kişisel görüşme, 30 Haziran, 1997).

Boğaz çalma pratiğine ilişkin yaptığım ilk çalışmada (Eylül 1995) görüşme sırasında görüşme kişinin oldukça sıkılgan ve çekingen bir tavır sergilemesi dikkatimi çekti. Çalışmayı daha sağlıklı yürütmek amacıyla bunun ses ve görüntü araçlarından kaynaklandığını düşünerek kapatabileceğimizi söyledim. Ancak bunlardan rahatsız olmadığını ve kapatmamamı söyledi. Daha sonra kılavuzumun yaşlı kadının bizimle birlikte odada bulunan torununu alarak dışarı çıkmasından sonra çekingen tavır dağıldı. Yaşlı kadının genç kızların sevdiğine seslendiği boğaz havalarını torununun yanında seslendirmek istemediğini, torunundan utandığını fark ettim. Böylece daha sonra yaptığım çalışmalarda bunu sürekli göz önüne almam gerektiğini anladım.

Bununla birlikte cinsiyet sınırlamasına ilişkin tek istisna Burdur'a bağlı Aziziye köyünde yaşayan Sarıkeçililerde karşıma çıktı. Buradaki Sarıkeçililerde kızların yanı sıra oğlanların da boğaz çaldığını gördüm. Ancak alan çalışmasında görüştüğüm diğer Sarıkeçililer arasında boğaz çalan erkeğe rastlamadım. Bu örnek aynı aşirete bağlı olsalar da değişik toplulukların farklılık gösterebileceğinin delillerinden biri oldu.

5. Sonuç

Alan çalışması sırasında görüşme yaptığım Yörükler kökenlerine ilişkin olarak, atalarının Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ettiğini belirttiler. Orta Asya'nın özellikle belirtilmesinin nedeni Türk olduklarını vurgulama isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu görüşlerinin aynı zamanda resmi tarihle örtüşmesi ilgi çekicidir. Böyle bir söylemde bulunmaları hem kendilerini diğer etnik gruplardan ayırma ve aynı zamanda kökenlerine ilişkin olarak kendilerine meşruiyet kazandırmaya bağlanabilir. Son dönemlerde Türk kimliğini vurgulamayı esas alan Yörük ve Türkmen Şenlikleri'nin yaygınlık kazanması da ve yoğun katılım bu çerçevede değerlendirilebilir.

Günümüzde neredeyse tamamına yakını yerleşik olarak yaşam süren Yörüklerin daha önce hayvancılığa bağlı olarak göçebe ve yarı göçebe yaşam sürdürdükleri bilinmektedir. Yine de bugün az sayıda Yörük göçebe ve yarı göçebe yaşam sürmektedir.

Hayvancılığa dayalı göçebe ve yarı göçebe yaşam biçimi Yörük müziğinin pek çok yönünü anlamak bakımından önem taşır. Düdük, kemik düdük, sipsi gibi küçük, hafif ve kolay taşınabilen ve erkekler tarafından icra edilen ezgi çalgıları göçebe hayvancılık için oldukça uygundur. Dağarları da göçebe yaşam ve hayvancılık doğrultusunda gelişir. Ancak yerleşik yaşama geçmeleri ve geçimlerini hayvancılık dışında başka alanlardan da sağlamaları yüzünden dağarları kendini yenilemeyen eski ve taşlaşmış bir miras olarak değerlendirilebilir. Bu yüzden günümüzde Yörük müziği düğün, sünnet gibi törenlerde eğlenme açısından uygun değildir. Bunun için Yörük müziğine özgü oyun havalarının yanı sıra popüler parçalar da seslendiren profesyonel müzisyenler tutulur.

Bununla birlikte Yörükler hayvancılığa dayalı göçebe yaşamın temel öğeleri olan koyun ve kovala ilişkin anlatımlarıyla dikkat çeker. Koyun ve kavalın kökenine ilişkin anlatılan öykülerle yapılan uğraşlara İslam inancı açısından meşruiyet kazandırılmış olur. Bu da bu eylemlerini yerine getirmelerine ve kendilerini bu açıdan rahat hissetmelerine neden olur. Yörük müziğinde toplu seslendirme geleneği yoktur, genellikle tek başlarına çalgı çalarlar. Ancak ender de olsa bir çalgının başka bir çalgıya eşlik ettiği ya da bir çalgı eşliğinde türkü söylendiği görülür. Yörük müziğinde bireyselliğin bu denli olmasının nedeni de yaşam biçimine bağlanabilir. Bu durum göçebe ve yarı göçebe yaşamda bireysel bir uğraş olan çobanlığın yansıması olarak açıklanabilir. Dağarda yer alan *yayık soğudan* ve *çömlek kırdıran* gibi göçebe yaşam ve hayvancılığa dayalı

öyküleri olan ezgiler ve havalar sosyokültürel belleğin oluşmasını sağlar ve bugün de önemli bir toplumsal tutunum aracıdır.

Öte yandan Yörükler arasında yaygın bir öykü olan Karakoyun Efsanesi ve kavalın cennetten çıktığına ilişkin olarak anlatılan öyküler ile Grek mitolojisinde yer alan Dafnis ile Kloe ve Orfeo ile Euridike öyküleri arasında benzerlikler söz konusudur. Yörükler Orta Asya'dan Anadolu'ya geldiklerinde aynı kendi yaşam biçimleri olan göçebe yaşamla karşılaşır. Grek kültüründe müziğin gücünü yansıtan ve hayvan beslemeyle ilişkili bir öykü olan Dafnis ile Kloe ile Orfeo ve Euridike öykülerinin benzer biçimde Yörüklerde görülmesi bir uyumlanmanın sonucudur.

Genç kız ve kadınlar tarafından seslendirilen vokal boğaz çalma ediminde ise aşiret ya da obayı temsil eden tek bir ezgi görülür. Sözler değişse bile aynı ezgi ile seslendirilir. Diğer Yörükler bu ezgilerden uzakta olsa dahi karşısındaki topluluğu tanıyabilir. Dolayısıyla boğaz ezgisi topluluğu müziksel olarak temsil eder. Bu yüzden topluluğun boğaz ezgisi aynı zamanda topluluğun kimliğini oluşturur.

Bununla birlikte Yörüklerde hayvancılık dışında önemli uğraş alanı dokumacılıktır. Kilimlerine dokudukları imler aracılığıyla kilimin hangi aşirete ait olduğu anlaşılabilir. Bu kendilerini tanımlamada kullandıkları aşiret adının kilimlerdeki yansımasıdır. Boğaz ezgileri ise kimliği ifade etmenin müziksel yoludur. Böylece kimlik konusundaki söylemlerinin müzikleri ve dokudukları kilimlerle örtüştüğü görülür.

Kaynakça

- Ahmet Refik. (1989). *Anadolu'da Türk aşiretleri (966-1200)*. Enderun Kitabevi.
- Atlas (2001, Eylül) Orta Asya haritası ve Türklerin göçü. 102 [Ek harita].
- Beratlı, N. (1995). *Kıbrıslı Türklerin tarihi I*. Galeri Kültür Yayınları.
- Çetintürk, S. (1943). Osmanlı İmparatorluğunda Yürük sınıfı ve hukuki statüleri, *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, 2 (1), 107-116.
- Durul, Y. (1974). Anadolu kilimlerinin teşhisi ve imler. *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri*, 278-287. Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları.
- Ergun, L. (2016). Konargöçer yaşam müzik ilişkisi: Yörük müziği. *II. Uluslararası Sanat ve Tasarım Kongresi Sözlü ve Poster Bildiri Kitabı*, 298-305.
- Eröz, M. (1991). *Yörükler*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Gökbilgin, M. T. (1957). *Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlâd-ı Fâtihan*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Halaçoğlu, Y. (1991). *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun iskân siyaseti ve aşiretlerin yerleştirilmesi*. Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Henry, E. O. (1988). *Chant the names of god*. San Diego State University Press.
- İnalçık, H. (2014). The Yörüks: The Origins, expansion, and economic role. *Cedrus*, 2, 467-495.
- Johansen, U. C. & White, D. R. (2002). Collaborative long-term ethnography and longitudinal social analysis of a nomadic clan in Southeastern Turkey. In R.W. Kemper & A. P. Royce (Eds.), *Chronicling cultures long-term field research in anthropology* (pp. 81-101). AltaMira Press.
- Kum, N. (1949). Türkmen, Yürük ve Tahtacılar arasında, tetkikler, görüşler. *Türk Folklor Araştırmaları*, 1 (5), 69-71.
- Kunze, A. (1994a). Vorwort und einleitung. A. Kunze (Hrsg.), *Yörük: Nomadenleben in der Türkei* (pp. 9-21). Trickster-Verlag.
- Kunze, A. (1994b). Was ist nomadismus? A. Kunze (Hrsg.), *Yörük: Nomadenleben in der Türkei* (pp. 45-57). Trickster-Verlag.
- Kunze, A. (1994c). Uralte kulturen Anatoliens. A. Kunze (Hrsg.), *Yörük: Nomadenleben in der Türkei* (pp. 67-68). Trickster-Verlag.
- Longus. (1939). *Dafnis ile Kloe yahut Longüs'ün çoban hikâyeleri* (Ragıp Rıfki, Çev.). Hilmi Kitabevi.

- Merriam, A. P. (1967). *Ethnomusicology of the Flathead indians*. Wenner-Gren Foundation for Anthropological Research.
- Sümer, F. (1972). *Oğuzlar Türkmenler tarihleri boy teşkilatları destanları*. Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları.
- Şahin, O. (2002). *Son yörük*. Berfin Yayınları.
- Tayfur, K. (2001, Eylül). Destan Türkleri. *Atlas*. 102.
- Turan, R. (2000). Türkmenlerin Anadolu'ya gelişi. *Anadolu'da ve Rumeli'de Yörükler ve Türkmenler Sempozyumu Bildirileri*, 241-245. Yörük Türkmen Vakfı Yayınları.
- Winthrop, R. H. (1991). *Dictionary of concepts in cultural anthropology*. Greenwood Press.